

УДК 005.57: 316.77: 331.103

ІНДУСТРІАЛЬНІ Й КОМУНІКАЦІЙНІ ПАРАДИГМИ СОЦІАЛЬНОЇ ІНЖЕНЕРІЇ: ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ НАУКОВОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРАЦІ

І. С. Бондаренко

Запорізький національний університет,
вул. Жуковського, 66, Запоріжжя, 69600, Україна

Розглянуто історію формування вітчизняної школи соціальної інженерії доби «форсованої» індустріалізації, визначається програмна концепція модернізації українського суспільства у працях Ф. Дунаєвського, П. Єсманського, Л. Жданова. Аналіз концептуальних моделей українських дослідників здійснювався з урахуванням здобутків західних учених та європейської практики соціальної інженерії. У статті представлена об'єктивна картина становлення української управлінської науки та встановлюється незаперечний факт зародження соціальної інженерії на території нашої держави. Доведено, що розвиток НОП як предтечі соціальної інженерії в Україні був спричинений загальними суспільно-політичними тенденціями розвитку цивілізації. Активна індустріалізація, наслідки Першої світової війни та Жовтневої революції зумовили незворотні процеси трансформації суспільного буття, масової свідомості й поведінки.

Ключові слова: індустріалізація, комунікація, науковий менеджмент, наукова організація праці, соціальна інженерія, соціальна технологія.

Постановка проблеми. В Україні розвиток соціальної інженерії як управлінської моделі організації праці припадає на 20-ті роки ХХ століття. Саме у цей час активно формувалася радянська суспільно-економічна система та набирало обертів масштабне соціалістичне будівництво нової країни. Специфіка української версії соціальної інженерії була визначена унікальним збігом суспільно-політичних трансформацій та шаленими темпами індустріалізації. У досить короткі терміни Україна стала промисловим центром Радянського Союзу, пройшовши складний шлях перших суспільних експериментів та карколомних реформ.

Уперше у світовій історії соціальні технології оптимізації праці на виробництві були апробовані у державотворчих процесах. Соціальна інженерія тієї доби стала мегапроектом творення нової суспільної реальності, нової політико-економічної формації, принципово іншої символічної картини світу та буття людини. Проект побудови радянського суспільства мав усі риси перспективного моделювання дійсності. Цільове спрямування, чітка заданість результату, суворе планування першочергових завдань, упровадження численних нововведень, експериментальність усього процесу модернізації стрімко модифікували соціальний простір.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання соціальної інженерії як особливої технологічної системи конструювання суспільної реальності стає предметом активного наукового вивчення у середині ХХ століття. Проблематика соціальної інженерії актуалізувалася у контексті карколомних історичних подій (Друга світова війна, наслідки функціонування тоталітарних політичних ідеологій) й відобразилася у філософсько-історичних концепціях Г. Арендт, З. Баумана, Ю. Габермаса, Ж. Еллюля, Т. Етземюллера, П. Мадейчика, Дж. Скотта, Р. Стайтса та ін. Відтоді термін «соціальна інженерія» набуває негативних конотацій. Цю наукову тенденцію вдало описує Г. Францінетті: «Досі соціальний інжиніринг є надзвичайно суперечливою категорією — як ярлик, як концепт, як історична практика. Це поняття охоплює величезний набір питань — від модернізації до революцій, диктатури й соціальних утопій. Соціальний інжиніринг також містить у собі широкий спектр дій — від політики добробуту до етнічної чистки. За таких умов дебати про соціальний інжиніринг часто сконцентровані на теоретичних аспектах, аніж на фактичних історичних результатах. Зазвичай дискусія зосереджена на досвіді соціального інжинірингу двох диктатур (нацистської Німеччини та Радянського Союзу)» [1, с. 23]. Утім, ґрунтовне дослідження історії й методології соціальної інженерії вказує на принципово інші її виміри — як технологічної системи модернізації суспільства.

У процесі нашого аналізу нам вдалося реконструювати справжню картину становлення вітчизняної школи соціальної інженерії та встановити історичну правду щодо належності плеяди талановитих учених до української науки. Дотепер російські автори (М. Бабаєв, Р. Габідуллін, А. Карашев, Е. Корицький, А. Кравченко, М. Кораблін, М. Коргова, Г. Ларіонов, В. Маршев, Н. Овчиннікова, О. Прокопчук, Д. Родін, В. Соловійов, В. Шетов, В. Цапінський, К. Чистякова, Н. Фетісова та ін.) безпелаяційно залучають імена М. Амосова, Ф. Дунаєвського, П. Єсманського, О. Лібермана, Л. Жданова до дієпису російського менеджменту. Найбільшою дослідницькою проблемою стало вкрай незадовільне вивчення вітчизняними науковцями оригінальної спадщини українських учених 20–30-х років ХХ століття, що спричинило доволі «куций» погляд на унікальні проекти соціоінженерної науки. Дотепер фіксуємо наслідувальну риторику в оцінці управлінських концепцій Ф. Дунаєвського, П. Єсманського у працях українських учених, почерпнуту з наукового доробку російських дослідників.

Мета статті — дослідити унікальну історію української школи соціальної інженерії, схарактеризувати реформаційну програму розвитку суспільства, відображену у працях вітчизняних учених 20–30-х рр. ХХ ст., визначити «коефіцієнт кореляції» між результатами експериментальної науки й ідеологічними, політичними, економічними реаліями України доби активної індустріалізації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Форсована індустріалізація України вимагала нових методів та стимулів організації праці. Задекларований партією, прискорений економічний розвиток Україна зустріла «економічною розрухою, занепадом промисловості та сільського господарства, посиленням у соціальній сфері процесів маргіналізації та декласування, наростанням соціальної напруженості та

політичної нестабільності, активізацією та поширенням повстанського руху» [2, с. 379]. Утім задіяна модель соціального інжинірингу, що спиралася на комплекс жорстких політичних технологій, у досить короткі терміни спричинила стрімке зростання індустріальних показників країни. Усе це відбувалося на тлі тотального дефіциту кваліфікованих кадрів, нестачі промислового обладнання, відсутності розвиненої інфраструктури. За таких умов безпосередньо на індустріальних об'єктах здійснювалося навчання робітників, відбувався постійний пошук форм підвищення продуктивності праці та соціалістичної змагальності, апробувалися нові управлінської технології.

Пізніше Дж. Скотт номінує цей процес «радянським високим модернізмом» («Soviet high modernism»), який базувався на відповідній ідеології та жорстко контрольованій управлінській системі. На думку дослідника, «успішна» реалізація радянського соціоінженерного проекту уможливилася завдяки трагічному збігу конкретних історичних фактів і причин: «Війна, революція та страшний голод проторували довгий шлях знищення дореволюційного суспільства, особливо у містах. Загальний колапс промислового виробництва спровокував величезний відтік з міст та віртуальний регрес до бартерної економіки. Наступна чотирирічна громадянська війна ліквідувала існуючі соціальні зв'язки, а також навчила наполегливих більшовиків новим методам «воєнного комунізму» — репресіям, упровадженню воєнного стану, примусу. По суті, більшовики працювали на вирівняному соціальному ландшафті» [3, с. 194].

Саме у період старту індустріалізації радянський уряд звертається до соціоінженерних практик США, зокрема до ідей Ф. Тейлора та досвіду соціологічного департаменту Ford Motor Company. Так, В. Ленін зацікавився концепцією наукового менеджменту Ф. Тейлора ще у 1913 році, про що свідчать його газетні публікації «Наукова система вичавлювання поту» (1913) та «Система Тейлора — поневолення людини машиною» (1914). Украй негативні перші оцінки досвіду американського інженера з часом змінюються схвальними відгуками й пропозицією упровадження методики наукового менеджменту у соціалістичну індустрію.

Уже на початку 20-х років XX століття напрацювання системи наукового менеджменту Ф. Тейлора, психотехніки Г. Мюстерберга активно втілюються у практику радянського виробництва, стають джерелом наукових розробок у царині оптимізації продуктивності праці. Ударні темпи індустріалізації країни кінця 20-х – початку 30-х рр. XX ст. стали результатом запровадженої у промислове виробництво моделі наукової організації праці (НОП). Це була суто технократична модель суспільно-політичних й економічних трансформацій, оскільки на її чолі стояла плеяда талановитих учених й інженерів, яким вдалося на основі ідей Ф. Тейлора, Г. Форда, Г. Мюстерберга створити психотехнічний проект активізації виробничого потенціалу радянського пролетаріату.

Першою сферою діяльності людини, на якій апробувалися наукові технології й експерименти, стала царина праці. Труд як особливий соціально-економічний чинник суспільного прогресу в умовах індустріалізації набуває принципово іншої якості та значення. Машини змінили характер праці, роль людини на виробництві,

а також ставлення самої людини до своєї діяльності. Нова індустріальна бутність вимагала конструкторських вдосконалень, специфічних інженерних і соціологічних знань, мобілізації творчого потенціалу людини, звільнення особистості від цехової культури. Водночас масове конвеєрне виробництво перетворило індивіда у своєрідний придатак машини: праця середньостатистичного робітника поступово стала автоматичною, технологізованою, науково вимірною, експериментальною.

В Україні осередками вивчення проблем наукової організації праці стали Таганрозький інститут наукової організації виробництва (1920) та Всеукраїнський (Харківський) інститут праці (1921), навколо яких об'єдналася когорта талановитих дослідників — М. Амосов, Ф. Дунаєвський, П. Єсманський, Л. Жданов, М. Сиркін, О. Ліберман. Безумовно, діяльність української школи соціальної інженерії розгорталася у контексті загальних тенденцій розвитку нопівського руху. На цю обставину вказує Є. Суїменко: «Період становлення первинних інститутів вітчизняної соціальної інженерії збігся з періодом перебування України у складі Радянського Союзу, становлення раннього і недосконалого соціалізму» [4, с. 71].

Утім українська школа наукової організації праці вирізнялася оригінальними підходами до процесів індустріального управління й пропонувала технічні (машинно-математичні) способи обробки інформації потужних виробництв. Завдяки зусиллям О. Лібермана були впроваджені методи математичного аналізу документообігу радянських підприємств. Отже, зародження кібернетичного управління індустріальними об'єктами відбувалося на теренах України.

Дотепер вважалося, що управлінські практики О. Гастєва стали провісниками кібернетичного підходу до організації виробничого процесу. Показовою (типовою) у цьому контексті є точка зору російського дослідника А. Карашева: «Саме Центральний інститут праці сформулював продуктивний підхід, що спирався на необхідність співіснування в країні найсучасніших та найвідсталіших форм техніки, господарства, культури. Цей підхід дозволив обґрунтувати виключно оригінальну ідею соціальної інженерії, що не мала аналогів у світі; відповідно до неї трудова організація суспільства є своєрідною «соціально-інженерною машиною», тобто найскладнішим поєднанням, комплексом людей і механізмів» [5, с. 9].

Ми заперечуємо усталену у вітчизняній і російській науці думку про те, що саме О. Гастєв заклав основи соціальної інженерії у світі й, відповідно, Україні, які ми задіяли. Методики діахронічного й порівняльного підходів, які ми задіяли до аналізу історичного матеріалу, дали змогу виявити беззаперечний факт: розвиток організаційної науки / соціальної інженерії був започаткований саме в Україні. Варто відзначити ініціативу О. Гастєва 1919 року щодо створення у Харкові так званої «Школи соціальної інженерії», яка мала згуртувати зусилля українських учених навколо питань промислового управління. Українська індустріальна інфраструктура стала справжнім експериментальним майданчиком для втілення принципів наукової організації праці й соціальної інженерії. Саме в Україні зосереджувалися найпотужніші підприємства важкої металургії, машинобудування, вугільної промисловості, енергетики. Від середини 20-х років ХХ століття наша країна стала центром грандіозних індустріальних новобудов та реконструкції старих підприємств. Такі темпи

соціалістичного будівництва кардинально змінили основні підходи до організації праці й управління. У Харкові, Таганрозі, Донбасі, Катеринославі та інших містах створюються потужні науково-дослідні центри, які мали «на живо» впроваджувати наукові новації в українське виробництво, змінювати трудову культуру робітників, вдаватися до соціоінженерних схем управління. Безумовно, форсована індустріалізація, встановлення нових критеріїв та вимог до продуктивності праці робітника та його кваліфікації трансформували не лише соціально-економічний устрій України, а й реконструювали ментальність українців.

За свідченнями Н. Сальнікової, до 1921 року в Україні не було жодної спеціальної установи, яка б досліджувала питання наукової організації праці [6, с. 7]. Ми заперечуємо це твердження, оскільки першим вітчизняним закладом з вивчення наукового менеджменту став Таганрозький інститут наукової організації виробництва, заснований у 1920 році. Отже, до витоків вітчизняної соціальної інженерії належить діяльність Таганрозького інституту наукової організації виробництва (до 1923 року — Інститут організації праці у виробництвах Донбасу й Південного Сходу Донецької губернії), очільником якого став видатний спеціаліст у галузі управління індустріальними об'єктами П. Єсманський. Цей заклад став першою в Україні й Радянському Союзі дослідницькою установою у сфері індустріального менеджменту, пройшовши шлях становлення від організаційно-інструкторської школи (1920 р.) до інституту.

Отже, українська школа наукової організації праці сформувалася роком раніше ідентичних російських закладів. Порівняймо: Казанський інститут наукової організації праці був заснований у березні 1921 року (директор — Й. Бурдянский), Центральний інститут праці (Москва) — у серпні 1921 року (директор — О. Гастев), Всеукраїнський інститут праці — у жовтні 1921 року (директор — Ф. Дунаєвський), Державний інститут техніки управління — у січні 1926 року (директор — О. Розмирович). На цю обставину вказують Е. Корицький, Г. Нінцієва, В. Шетов, зауважуючи: «Таганрозький інститут наукової організації виробництва (ТІНОВ) був, вочевидь, першим дослідницьким закладом Росії у галузі менеджменту» [7].

Ми вкотре фіксуємо свідоме спотворення загальної картини розвитку соціальної інженерії російськими вченими. Дослідники послідовно нехтують незаперечні факти нашої історії: адміністративне закріплення Таганрогу за територією України, етнічне походження директора інституту П. Єсманського та, власне, об'єкти наукових впроваджень інституту — вітчизняні підприємства важкої металургії. Україна володіла унікальною індустріальною базою, що автоматично ставала експериментальним майданчиком соціальної інженерії. За умов незалежності нашої держави проект наукової організації праці спричинив би небувалі темпи суспільно-політичної, економічної, соціокультурної модернізації. Україна мала усі матеріальні ресурси, інтелектуальний потенціал, глибокі демократичні традиції для реалізації ефективних політичних реформ й економічних трансформацій, які, власне, і є основою соціальної інженерії.

Зауважимо, місто Таганріг до 1887 року перебувало у складі Катеринославської губернії, з 1887 по 1920 роки — частина Донщини (область Війська Донського), з

1920 року входило до складу Донецької губернії й до 1924 року було територією УРСР. П. Єсманський — український інженер, дослідник вугілля. А. Кравченко, спираючись на документ № КП-163133 Дніпропетровського національного історичного музею ім. Д. І. Яворницького, вказує, що у 1918 році П. Єсманський одержав патент на винахід «Спосіб затримування продуктів коксування за допомогою поглинання їх і коксового газу пористою масою» [8]. До речі, реєстраційне свідоцтво українською мовою було видане Міністерством торгу та промисловості Української держави — центральним органом доби Гетьманату.

Саме П. Єсманський першим у радянській науці створив унікальну концепцію організаційної механіки — універсального мультидисциплінарного підходу до управління різноманітними соціальними об'єктами — державою, промисловим виробництвом, армією, науково-дослідними установами. Спираючись на тектологічну теорію О. Богданова, життєпис якого також пов'язаний з Україною (випускник Харківського університету), П. Єсманський розробив системний алгоритм раціональної організації трудового процесу, орієнтований на реальну індустріальну практику.

Варто наголосити, Таганрозька школа наукової організації виробництва першою у Радянському Союзі запровадила дослідження психологічних критеріїв продуктивності праці. Відзначаємо концепцію управління Л. Жданова як оригінальну версію соціально-психологічного підходу до взаємовідносин усередині трудового колективу, що формувалася у ключі світових тенденцій розвитку менеджменту — психотехніки Г. Мюнстерберга, індустріальної науки А. Ле Шательє, принципу «духовної енергії» К. Адамецького, школи людських відносин Е. Мейо. Ученому вдалося розробити «психологічний профіль» лідера радянської промисловості.

Концепція організаційної механіки ТІНОВ була суто соціоінженерним проектом, оскільки головним її завданням стала грамотна, науково підтверджена розбудова технологізованого суспільства. Обравши ланку індустріального виробництва, таганрогці продемонстрували можливості управлінської технології. Українські вчені стверджували, що підприємство як соціальний мікрооб'єкт може стати наочною моделлю дії організаційної / управлінської механіки. Функціонування інших суспільних інститутів так само можна оптимізувати за допомогою науково обґрунтованої соціальної технології. Результатами впровадження Таганрозького інституту наукової організації виробництва мали стати позитивні зміни трудової поведінки спільноти, трансформація управлінської культури, утвердження принципів експериментальної науки в площині суспільного реформування. Цей соціоінженерний проект не був політично заангажованим, не орієнтувався на формування ідеологічного контексту й соціалістичного виховання пролетаріату. Його мета була дуже конструктивною — модернізація індустріальної системи, від якої залежав увесь суспільний поступ.

Найпотужнішим українським осередком соціальної інженерії став Всеукраїнський (Харківський) інститут праці. Діяльність провідних учених цього закладу — Ф. Дунаєвського, О. Лібермана, М. Сиркіна також була спрямована на впровадження важливих суспільно-економічних реформ та на позитивну трансформацію трудової

сфери країни. Уже у середині 20-х років ХХ століття дослідники помітили загрозливі тенденції у формуванні радянської системи управління — бюрократію, політичний централізм, формалізм в ухваленні рішень, канцелярщину, адміністративну тяганину. Саме ця проблематика стала наріжним каменем концепції організаційної технології Ф. Дунаєвського.

Дослідник визначив декілька чинників низької управлінської культури радянського керівництва, один із яких — особистісний фактор. Учений здійснив своєрідну ревізію державного апарату та виокремив декілька соціально-психологічних типів радянських лідерів: «люди знання й культури» — націлені на професійну й ефективну роботу, «прекрасні» люди — спроможні акуратно виконувати усі управлінські накази та «соціальні покидьки» — особи, що не володіють спеціалізованим досвідом у системі менеджменту, але будують успішну кар'єру державного службовця, спираючись тільки на голослівну революційну патетику. Це була об'єктивна і дуже смілива оцінка державного апарату Радянського Союзу [9].

Ф. Дунаєвський запропонував управлінську реформу, в основі якої були закладені принципи наукового відбору державних службовців та професійна освіта. Група учених Всеукраїнського інституту праці розробила спеціальну методику психологічного відбору адміністративного апарату, що враховувала динаміку умінь та навичок майбутніх управлінців, починаючи зі шкільного віку. Цей безпрецедентний проект виявляв професійну здатність учнів не тільки до «мистецтва управління» (Ф. Дунаєвський), а й до інших технічних кваліфікацій індустріального виробництва. Концепція адміністративної реформи української школи НОП виходила далеко за межі вузькоспеціалізованої технології організації праці. Соціоінженерний проект ВІП спрямовувався на науково-технологічне конституювання професійної, висококваліфікованої спільноти, нової індустріальної генерації, здатної модернізувати українське суспільство.

Незалежність наукових поглядів Ф. Дунаєвського дала змогу йому критично оцінити кризову ситуацію становлення радянського суспільства. Дослідник охарактеризував цей процес як соціальний експеримент, що потребує дуже виваженого, науково обґрунтованого менеджменту. Учений висловив досить прогресивну на той час думку щодо врахування управлінцями різноманітних ризиків та необхідності напрацювання методик подолання системних криз. У період початкового етапу будівництва соціалістичної держави найоптимальнішою формою підтримки суспільства Ф. Дунаєвський вважав комунікаційні технології, тобто постійний діалог зі спільнотою, елементарне пояснення мети і завдань соціалізму. Водночас науковець заперечував ідеологічне стимулювання пролетаріату до трудових подвигів.

На соціоінженерний характер теорії Ф. Дунаєвського вказує і рання спадщина дослідника. Учений увійшов у світ науки зі своєрідною «технократичною поемою» — утопією «Завдання просвітництва» [10]. Праця була написана за усіма канонами утопічного моделювання дійсності, втіленого через візію Палацу Творення. Цей образ допоміг науковцю репрезентувати романтичну мрію про науково-технічний світоустрій соціалістичного майбуття. Показово, що деякі омріяні

Ф. Дунаєвським картини стали реальними фактами радянської бутності (наприклад, «палаці творення дітей» як праобрази палаців піонерів або «архічні цикли» як прототипи партійних шкіл). Дослідник змоделював технологізований індустріальний світ, у якому людина звершується через безперервну освіту та особистісне самовдосконалення, причому цей процес є безперервним. Соціальними цінностями Палацу Творення є праця, навчання і творчість — ті компетенції, яких людина неодмінно набуває під час ігрової та трудової діяльності. Структурна організація Палацу тримається на управлінському імперативі, який, у свою чергу, базується на науковому підході, статистичній оцінці соціально-економічної ситуації та машинній обробці інформації. Ф. Дунаєвський магістральною ідеєю функціонування нової спільноти визначав не індустріальний поступ, а формування нової соціальної формації, заснованої на знаннях й інформації. Уже у праці «Завдання просвітництва» учений окреслив бачення розвитку міждисциплінарних студій управління, які він назвав «концентричною наукою». Її основу мали скласти методи соціології, економіки, права, психології. Дослідник вважав, що всі знання, неодмінно здобуті у процесі наукових дискусій, становлять неупереджений, об'єктивний погляд на соціальне конструювання.

Ф. Дунаєвський одним із перших у радянській науці порушив проблему автоматизації адміністративної системи підприємств та державного апарату. Це була кібернетична теорія управління інформаційними потоками індустріальних та державних об'єктів. «Механістичний», «електрифікований» підхід до процесу управління міг, на думку ученого, подолати усі огріхи адміністративної системи Радянського Союзу.

Ф. Дунаєвський, О. Ліберман орієнтувалися на управлінські практики США й Західної Європи та мріяли про швидке задіяння аналітично-обчислювальних машин у державотворенні й господарстві країни. Учені Всеукраїнського інституту праці, проводячи експериментальні дослідження на харківських промислових підприємствах, довели ефективність обробки інформації технічними пристроями закордонного виробництва — англо-американською системою виробничого обліку Standard Costing та швейцарською картковою системою Kardex. Провідні співробітники інституту проходили стажування у країнах Західної Європи, переймаючи передовий управлінський досвід. Усього за декілька місяців функціонування науково-дослідного закладу та експериментальної апробації аналітично-обчислювальної техніки, колектив учених продемонстрував ефективність наукової методики — суттєве скорочення бюрократичного штату на підприємствах, точність та неупередженість аудиту, дієвість управлінських рішень.

Всеукраїнський інститут праці був центром експериментальної й прикладної науки. Кожен науковий проект харків'ян ґрунтувався на експериментальному дослідженні економічної або кадрової ситуації індустріального виробництва. Науковці інституту продемонстрували країні справжні зразки наукового досліду й методологічних інновацій. Базовим конструктом їх теорії стало соціоінженерне конструювання, яке мало подолати управлінське безкультур'я й бюрократію, адже саме учені мали стати на чолі менеджменту країни.

Висновки. Оцінюючи результати діяльності українських учених у галузі наукової організації праці, констатуємо методологічну самотність, конструктивізм та практичну спрямованість вітчизняної школи соціальної інженерії. Усі напрацювання колективу науковців Всеукраїнського інституту праці й Таганрозького інституту наукової організації виробництва передбачали запровадження низки важливих реформ не лише індустріальної сфери, а й царини економіки та суспільних відносин. Тому українська версія наукового менеджменту виходить далеко за межі вузькоспрямованого руху наукової організації праці та виробництва. Вважаємо, що за сприятливих історичних, соціокультурних й політичних умов проект НОП у виконанні українських учених став би масштабною моделлю суспільної модернізації — соціальної інженерії.

Розробки українських учених у галузі наукової організації праці стали оригінальною сторінкою в історії радянської прикладної науки. Вважаємо напрацювання вітчизняних дослідників мультидисциплінарним пошуком нових шляхів модернізації української економіки й виробництва. Орієнтуючись на західний досвід, науковці намагалися подати сучасний, науково обґрунтований план конструювання нової соціально-економічної формації. Науковий підхід, реформаторська спрямованість, прикладний характер досліджень, врахування новітніх технологічних тенденцій суспільного розвитку, мультидисциплінарність автоматично зачисляють управлінські концепції українських учених до розряду соціальної інженерії — специфічної галузі знань, що має на меті раціональне конструювання суспільних систем, адаптацію індивіда до технологічно трансформованої дійсності, стимулювання особистісного поступу людини та спричинення цивілізаційного розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Franzinetti G. Sociopolitical Engineering. The Palgrave Handbook of Mass Dictatorship. Palgrave Macmillan, 2016. Pp. 23–35.
2. Бойко О. Д. Історія України: посіб. Київ: Видавничий центр «Академія», 2002. 656 с.
3. Scott J. C. Seeing like a state: how certain schemes to improve the human condition have failed. London, Yale University Press, 1998. 445 p.
4. Суїменко Є. І. Соціальна інженерія. Експериментальний курс лекцій: навч. посіб. Київ: Ін-т соціології НАН України, 2011. 224 с.
5. Карашев А. В. Первые научные школы организации труда и управления в истории российской экономической мысли 20-х годов: автореф. дис. ... канд. эконом. наук: спец. 08.00.02. Санкт-Петербург, 1997. 18 с.
6. Сальнікова Н. В. Наукова діяльність у сфері діловодства Всеукраїнського Інституту раціоналізації управління. Історичні і політологічні дослідження. 2013. № 3. С. 153–159. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Iipd_2013_3_21.
7. Корицкий Э. Б., Нинциева Г. В., Шетов В. X. Научный менеджмент: российская история. Санкт-Петербург: Издательство «Питер», 1999. 384 с.
8. Кравченко А. Охорона інтелектуальної власності в Україні: перші кроки. День. 2004. 2 липня. № 113. URL: <https://day.kyiv.ua/uk/article/poshta-dnya/ohorona-intelektualnoyi-vlasnosti-v-ukrayini-pershi-kroki>.

9. Дунаевский Ф. О Производительности труда советских работников. Производство, труд, управление. Харьков: Издательство «Коммунист». 1925. № 1–2 (3–4). С. 58–73.
10. Дунаевский Ф. Р. Задача просвещения. Харьков, 1922. 89 с.

REFERENCES

1. Franzinetti, G. (2016). Sociopolitical Engineering: The Palgrave Handbook of Mass Dictatorship. Palgrave Macmillan, 23–35 (in English).
2. Boiko, O. D. (2002). Istoriiia Ukrainy. Kyiv: Vydavnychiy tsentr «Akademiiia» (in Ukrainian).
3. Scott, J. C. (1998). Seeing like a state: how certain schemes to improve the human condition have failed. London, Yale University Press (in English).
4. Suimenko, Ye. I. (2011). Sotsialna inzheneriia. Eksperymentalnyi kurs lektsii. Kyiv: In-t sotsiologii NAN Ukrainy (in Ukrainian).
5. Karashev, A. V. (1997). Pervye nauchnye shkoly organizatsii truda i upravleniia v istorii rossiiskoi ekonomicheskoi mysli 20-kh godov: avtoref. dis. ... kand. ekonom. nauk: spets. 08.00.02. Sankt-Peterburg (in Russian).
6. Salnikova, N. V. (2013). Naukova diialnist u sferi dilovodstva Vseukrainskoho Instytutu ratsionalizatsii upravlinnia: Istorychni i politolohichni doslidzhennia, 3, 153–159. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Iipd_2013_3_21 (in Ukrainian).
7. Koritckii, E. B., Nintcieva, G. V., & Shetov, V. Kh. (1999). Nauchnyi menedzhment: rossiiskaia istoriia. Sankt-Peterburg: Izdatelstvo «Piter» (in Russian).
8. Kravchenko, A. (2004). Okhorona intelektualnoi vlasnosti v Ukraini: pershi kroky: Den, 2 lypnia, 113. Retrieved from <https://day.kyiv.ua/uk/article/poshta-dnya/ohorona-intelektualnoyi-vlasnosti-v-ukrayini-pershi-kroki> (in Ukrainian).
9. Dunaevskii, F. (1925). O Proizvoditelnosti truda sovetskikh rabotnikov: Proizvodstvo, trud, upravlenie. Kharkov: Izdatelstvo «Kommunist», 1–2 (3–4), 58–73 (in Russian).
10. Dunaevskii, F. R. (1922). Zadacha prosveshcheniia. Kharkov (in Russian).

doi: 10.32403/0554-4866-2018-2-76-108-118

INDUSTRIAL AND COMMUNICATION PARADIGMS OF SOCIAL ENGINEERING: HISTORY OF UKRAINIAN SCHOOL OF SCIENTIFIC ORGANIZATION OF LABOUR

I. S. Bondarenko

*Zaporizhzhia National University,
66, Zhukovsky St., Zaporizhzhia, 69600, Ukraine
lystopad.iryina@gmail.com*

This study looks at the history of Ukrainian school of social engineering in the age of “forced” industrialization, with particular focus on the concept of modernization of Ukrainian society in the works by F. Dunaevsky, P. Yesmansky and L. Zhdanov. The analysis of the Ukrainian researchers’ conceptual models has been made with the regard to the

recent developments in the Western science and European social engineering practices. The study provides an objective historical description of the development of management science in Ukraine and emphasizes the fact of emergence of social engineering in this state. This research argues that the development of industrial engineering, which may be regarded as a predecessor of social engineering, was prompted by the general social and political trends in the history of human civilization. Aggressive industrialization along with the aftermath of the World War I and the October revolution gave rise to irreversible changes in social life, mass consciousness and behavior. The research highlights that the closing of the national programme for the development of scientific organization of labour started as early as 1926. A conclusion has been made that innovative ideas of the talented engineers from different parts of the Soviet Union remained unrealized in the history of the country. This research introduces the findings of such representatives of Ukrainian social engineering school as F. Dunaevsky and P. Yesmansky into the general scientific context. The study debunks conventional approaches to the historical development of social engineering in the Soviet Union, which dominate the national and Russian scientific research. Research findings comprehensively represent the phenomenon of social engineering in the context of communication paradigm, thus enriching the research strategies of journalism studies.

Keywords: *industrialization, communication, scientific management, scientific organization of labour, social engineering, social technology.*

Стаття надійшла до редакції 06.08.2018.

Received 06.08.2018.